

مُخَّسَرَا

شماره ۱۳۸ - مرداد، شهریور ۱۳۹۹ - قیمت پنجاه و پنج هزار تومان

ژاله آبورگار • عبدالحسین آذرنگ • شهرزاد آذریپور • عبدالله الوار • سرکه بارسقیان • بهمن باززگانی • شیماینگدلی • احمد پاکتچی • نصرالله پورجوادی
محمدرضا تقی‌دخت • ناصر تکمیل‌همایون • مسعود جعفری • رسول جعفریان • زیبا جلالی‌نایینی • حسن جوادی • مسعود حسینی‌پور • جلال خالقی مطلق
بیاض الدین خرمشاهی • حسن ذوالفقاری • هاشم رجب‌زاده • داریوش رحمانیان • علی رشاقلی • علیرضا زمانی • گلنوش زنجان‌پور • محمدرضا شفیعی کدکنی
محمد صنعتی • میلاد عظیمی • محمود فتوحی • فرید فدایی • لیلا کریمی • مهدخت معین • محمدعلی موحد • عبدالرحمن نجل‌رحیم • محمدمنصور هاشمی
و یادنامه شیخ آقابزرگ تهرانی

۱۵. کتیبه برج رسگت و تاریخ گذاری بنا

برج رسکت در روستای رسگت از شهر فریم (پریم) دودانگه شهرستان ساری واقع است. نخستین بار آندره گدار در سال ۱۹۳۳م این بنا را شناسایی کرده است^(۲). تاریخ ساخت این بنا مبهم و میان سده های پنجم تا هفتم شناور است. کتیبه دورادور بیرونی زیر گنبد، آیه «کل نفس ذائقة الموت و نبلوكم بالشر و الخير فتنه و الينا ترجعون» (آیه ۳۵ سوره انبیا) است و بر مقبره بودن این بنا دلیلی قاطع. اما بر سردر بنا نیز کتیبه ای گچ بری به خط کوفی گل دار در چهار سطر دیده می شود که متأسفانه سطر پایانی و بخشهایی از آن در سال های اخیر ریخته و از بین رفته است. نیمی از سطر چهارم کتیبه به خط پهلوی است؛ اما این بخش حتی در زمان تصویربرداری گدار نیز جز چند عنصر تزیینی، و چند حرف پراکنده چیزی باقی نمانده بود.

گدار تاریخ کتیبه را سال ۴۰۰ هجری (اربع مایه) دانسته است^(۳). پس از او بیوار تاریخ گذاری گدار را مورد نقد قرار داده و تاریخ ساخت این برج را بر پایه سبک شناسی بنا حدود سال پانصد هجری پیشنهاد می دهد^(۴).

(۱) پژوهشگر مؤسسه باستان شناسی دانشگاه تهران. Emad_hokamii@yahoo.com

(۲) آندره گدار و دیگران، «برج های لاجیم و رسگت مازندران»، آثار ایران، ترجم، ابوالحسن سرومقدم، مشهد، بنیاد پژوهش های آستان قدس رضوی، جلد ۳، صص ۲۷۴ - ۲۸۵.

(۳) همو، ۲۸۵.

4) Bivar, A.D.H. "the tomb at Rosget". Vth International congress of Iranian art and archaeology. Pp 15 - 23.

• کتیبه برج رسگت پیش از تخریب‌های جدید

گدار، بیوار، بلر و ... به ناخوانایی و یا تردید خود در بازخوانی نام پدر و یک فرزند نیز اذعان دارند. شیلا بلر در سال ۱۹۹۲م بر پایه مجموعه‌ای از مطالعات بنا، متن کتیبه سردر را چنین نوشته است:

لااله الا الله، مخلصاً، محمد رسول / الله صادقاً. هذا القبة لهرمزدیار ابن / مسدرا(۴) و
لحنوسیار(۴) بن مسدرا(۴) / ... اربعه^(۱).

تلاش نگارنده برای بازخوانی سطر پایانی کتیبه بر پایه تصویری است که در مقاله بیوار منتشر شده بود. بررسی تصویر وضعیت کنونی، و حضور در محل و دیدن اصل بنا و کتیبه^(۲) نیز برای بازسازی بخش‌های مبهم یاری‌رسان بود. کتیبه سردر ورودی نیز با کاربرد کلمه قبه (گنبد)، به مقبره‌بودن این بنا برای دو برادر تصریح دارد.

نام درگذشته نخست، هرمزدیار است اما نام پدر و برادر او به صورت دو نام بی‌معنای «مسدرا و حنوسیار/ حبوسیار» خوانده شده بود. پیشنهاد نگارنده برای نام برادر، «اخی‌نوشیار»؛ و برای نام پدر که دوبار نیز در کتیبه تکرار شده است، «مشک‌زا» است.

(۱) بلر، شیلا، نخستین کتیبه‌ها در معماری دوران اسلامی ایران زمین، ترجمه مهدی گلچین عارفی، تهران، فرهنگستان هنر ج.۱، ۱۳۹۴. صص ۳۲۹-۳۳۲.

(۲) با سپاس از همراهی و میهمان‌نوازی آقای سجاد زلیکانی و خانواده محترم ایشان.

• واضح‌نمایی دو نام «اخی‌نوشیار» و «مشکزا» در کتیبه سردر برج رسکت

نیم سطر پایانی متن

مهمترین بخش کتیبه، یعنی نیمه نخست سطر آخر دارای پنج کلمه است. گذار بر پایه حروف بازمانده از نیمه نخست سطر چهارم، کلمات «شوال» و «مایه» را حدس زده و تاریخ برج را با توجه به فضای میان کلمات شوال و مایه، **اربع‌مایه** (سال ۴۰۰ هجری) دانسته است^(۱). پس از او، بیوار تاریخ‌گذاری گذار را مورد نقد قرار داده، آخرین کلمه را «اربعه» پیشنهاد می‌دهد اما آن را جزیی از تاریخ نمی‌داند و می‌نویسد احتمالاً این کلمه به تعداد افراد مدفون در بنا اشاره دارد. وی تاریخ ساخت این برج را بر پایه سبک‌شناسی بنا حدود سال پانصد هجری می‌داند.

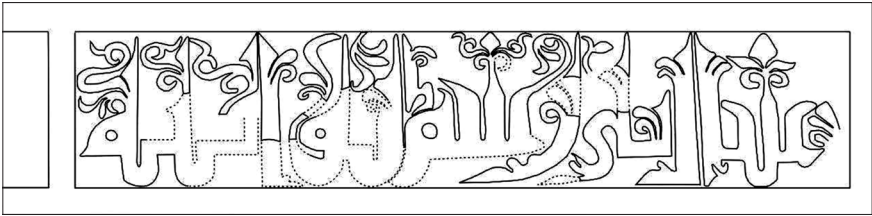
اما نگارنده معتقد است که بر خلاف متن عربی کتیبه، نیم سطر پایانی ذکر اعداد روز و ماه و سال به عربی نیست، بل که نیم‌بیتی فارسی است و به عنوان ماده تاریخ به کار رفته است. بنابراین بازخوانی این‌جانب از کل متن کتیبه سردر چنین است:

لااله الا الله، مخلصاً، محمد رسول /

الله صادقاً. هذه القبة لهرمزديار ابن /

مشکزا، و اخی‌نوشیار ابن مشکزا؛ سن[]: /

«سال بی‌رسم نوآ[]-سینه»

• طراحی و بازسازی نگارنده از بخشهای از بین رفته نیم سطر پایانی کتیبه سردر برج رسکت منطقه پریم ساری (کورل: انسیه یعقوبی)

با توجه به آن که در بخش پایانی کتیبه به روال معمول، تاریخی عربی ذکر نشده، و مصراع یادشده بلافاصله بعد از کلمه سنه نوشته شده است، می توان مصراع پایانی را ماده تاریخی ساخت بنا دانست. به حساب ابجد از مصراع «سال بی رسم نوآینه» عدد ۵۳۵ استخراج می شود.

۴۸۳

س	ا	ل	ب	ی	ر	س	م	ن	و	ا	ی	ی	ن	ه	جمع
۶۰	۱	۳۰	۲	۱۰	۲۰۰	۶۰	۴۰	۵۰	۶	۱	۱۰	۱۰	۵۰	۵	۵۳۵

این ماده تاریخی را می توان کهن ترین ماده تاریخی دانست که در یک بنا مورد استفاده قرار گرفته است.